

INSTITUTI KOSOVAR PËR KËRKIME DHE ZHVILLIME TË POLITIKAVE
Seria e Analizave Politike
ANALIZË POLITIKE #6

KOSOVA: SHTET I PAPRECEDENCË

Prishtinë,
korrik 2007
www.kipred.net

PËRMBAJTJA:

Hyrje.....	3
1. Cak i spastrimit etnik dhe i tentimit të gjenocidit.....	4
2. Shpërbërja e shtetit të përbashkët.....	5
3. Përfaqësim i barabartë në nivelin federativ të ish strukturës së përbashkët shtetërore.....	6
4. Revokimi i paligjshëm i statusit të Kosovës.....	7
5. Objektifikimi i Kosovës	8
6. Territori i përkufizuar qartë me kufij të dallueshëm	9
7. Vullneti i shumicës për t'u ndarë	10
8. Status i hapur nën protektorat ndërkombëtar	10
9. Këmbëngulja e Serbisë për të ngrirë konfliktin	11
10. Kapaciteti demokratik i udhëheqjes së vendit.....	12
11. Ndarja e pushtetit, decentralizimi dhe të drejtat e pakicave	13
12. Kapaciteti për të zhvilluar marrëdhënie ndërkombëtare.....	13
13. Përkrahja rajonale	14
Përfundime	15
Matrica: Sa është e krahasueshme Kosova me vendet e tjera?	16

Hyrje

Ky punim shtjellon argumentet për rrugëtimin e Kosovës drejt pavarësisë si një rast unik, që rrjedhimisht i jep tagër Kosovës për t'u pavarësuar pa e cenuar të drejtën ndërkombëtare. Në këtë drejtim, punimi prezanton një vistër argumentesh si nga dinamika politike e veçantë që solli Kosovën deri në gjendjen e saj të sotme, e drejta ligjore dhe morale e saj si ish-njësi federale për t'u ndarë nga ish Jugosllavia, tentimi i gjenocidit dhe trajtimi i vazhdueshëm brutal i shumicës shqiptare gjatë dekadave.

Për shumicën e analistëve, dilema më nuk është se a do të pavarësohet Kosova, por se kur dhe si do të ndodhë kjo. Propozimi gjithëpërfshirës i UNOSEK-ut¹ për statusin e ardhshëm i ka ndihmuar shumicës së hisedarëve ndërkombëtarë të bashkohen rreth qëndrimit konsensual për pavarësinë e mbikëqyrur. Tani, shumica e qeverive publikisht e pranojnë pavarësinë si zgjidhjen e vetme të qëndrueshme për Kosovën. Me përkrahje të plotë të Shteteve të Bashkuara dhe të vendeve të Bashkimit Evropian, Sekretari i Përgjithshëm i KB-ve, Ban Ki-moon, e ka përkrahur plotësisht zgjidhjen e statusit, ashtu siç është propozuar kjo në planin e Ahtisarit.

Në këtë punim mbarështrohen një seri të veçorive që e dallojnë pretendimin e Kosovës për pavarësi karshi entiteteve të tjera të cilat mund të kërkojnë pavarësi. Gjatë tetë viteve të fundit Kosova ka funksionuar si protektorat ndërkombëtar. Para kësaj, shumica e banorëve të Kosovës i janë nënshtruar shkeljeve sistematike të të drejtave të njeriut duke kulmuar me spastrim etnik të cilit iu dha fundi përmes ndërhyrjes humanitare. Për dekada të tëra brenda ish-Jugosllavisë, Kosova ishte krahinë autonome si në kuadër të Republikës së Serbisë ashtu edhe njësi federale e federatës jugosllave, dhe sikundër republikat e tjera kishte të drejtë të vetos.

Në fund të shekullit të kaluar, Kosova u pushtua nga Serbia dhe më pas pa pëlqimin e saj u përfshi në Jugosllavi, ndërsa nuk u lejua të ndahet kur kjo e fundit u shpërbë. Përkundër faktit se ish federata në fjalë përjetoi kolaps të përgjakshëm, territori i Kosovës dhe kufijtë e saj nuk ndryshuan. Sot, vendi udhëhiqet nga struktura demokratike dhe shumica dërrmuese e qytetarëve nuk përkrah asnjë zgjidhje tjetër përveç pavarësisë. Kuvendi i Kosovës i ka pranuar detyrimet që dalin nga propozimi i Ahtisarit, përfshirë dispozita të avancuara për bashkësitë etnike. Kjo tregon përkushtimin e lartë politik për mbrojtjen e të drejtave të pakicave dhe për diskriminim pozitiv. E njëjta shkallë e pjekurisë demonstron edhe me garantimin shprehimor të integritetit territorial të shteteve fqinje. Këto janë vetëm disa prej veçorive të elaboruara në vijim.

Përderisa elemente të ngjashme janë të pranishme në raste të tjera ku shtetësia është kontestuese, asnjë nga këto raste as për së afërmi nuk e përmban tërësinë e karakteristikave të Kosovës. Kjo përmbledhje e papresedan dhe e jashtëzakonshme e veçorive e bën Kosovën rast unik, apo *sui generis*, siç thuhet shpesh me fjalorin e së drejtës ndërkombëtare.

Përveç dilemave rreth asaj se a ka Kosova të drejtë në pavarësi, ka të tillë që druajnë se kjo mund të shërbejë si precedent për “territoret” e tjera të cilat kërkojnë pavarësi – duke e rrezikuar kështu parimin themelor të së drejtës ndërkombëtare, atë të sovranitetit shtetëror. Për pasojë, çështja e statusit ende mbetet e pazgjidhur dhe rrezikojnë pasoja serioze nëse vazhdon gjendja ekzistuese. Në këtë aspekt, në punim pohohet se mënyra në të cilën është duke u adresuar statusi i Kosovës assesi nuk e dëmton sistemin ndërkombëtar.

Në fund të fundit, se a do të trajtohet Kosova si përjashtim apo jo është çështje e interpretimit. Vendet me ambicie për të përkrahur aleatët e tyre pa-shtet në rrugëtimin e tyre drejt shtetësisë apo të interesuar

¹ I Dërguari i Posaçëm i Sekretarit të Përgjithshëm të Kombeve të Bashkuara për procesin e statusit të ardhshëm të Kosovës, ish Kryetari i Finlandës Marti Ahtisari, i emëruar më 14 nëntor 2005.

për të penguar pavarësimin e Kosovës, do të insistojnë se Kosova paraqet precedent. Përderisa kërkesat politike për pavarësim do të vazhdojnë në raste tjera, ky punim përpiqet të vë në pah se, nëse shikohet më me kujdes, Kosova dallohet dukshëm nga rastet e tjera.

Për të ilustruar dhe krahasuar vizuelisht përjashtueshmërinë e Kosovës, në fund të punimit është dhënë një matricë që përfshin disa nga territoret e kontestuara, që të gjithë të vlerësuar kundruall disa kritereve relevante për shtetësi (shih faqe 16-17).

Vlerat ndërkombëtare e kanë bërë më të vështirë për shtetet që të ndërmarrin spastrime etnike brenda territorit.

Themelet e sistemit të sotëm ndërkombëtar qëndrojnë mbi parimet vestfaliane të sovranitetit shtetëror. Ndonëse sovraniteti shtetëror mbetet parimi themelor i së drejtës ndërkombëtare, i njëjti i nënshtrohet trysnisë për evoluim si rezultat i ndikimit gjithnjë e më të madh të vlerave etike në të drejtën ndërkombëtare. Rrjedhimisht, shtetet tani e kanë shumë më të vështirë që të ndërmarrin spastrime etnike në

territorin e tyre për shkak të presionit nga vendet tjera dhe organizatat ndërkombëtare. Sistemi ndërkombëtar së bashku me konceptin e sovranitetit është në evoluim, për disa tejet ngadalë e për disa tejet shpejtë.

Për disa, evolimi i së drejtës ndërkombëtare ka shkuar aq larg sa që ua merr të drejtën shteteve për të qeverisur pjesë të territorit, në rastet të keqtrajtit të rëndë të popullatës. Pavarësia e Kosovës shihet si zhvillim pozitiv nga disa, shkelje apo stërzgjatje e koncepteve nga të tjerë. Vështirësia për të matur këtë në mënyrë objektive, dhe natyra thelbësisht politike bëjnë që vendimi për këtë çështje të jetë i varur nga interesat e anëtarëve të përhershëm të Këshillit të Sigurimit. Instrumentalizimi i vendimmarrjes për kriteret politike, siç perceptohet nga shtetet anëtare shpie në përdorim jokonsistent të parimeve. Bie fjala, Federata Ruse vazhdimisht mbështetet në parime të ndryshme për Abkhazinë dhe në të tjera për Çeçeninë.

Krijimi i shteteve të reja nuk mund të përjashtohet. Përderisa dera nuk është hap-e-krah, ajo mbetet pjesërisht e hapur për territoret tjera që potencialisht të pavarësohen, jo si rregull, por duke u bazuar në rrethana të jashtëzakonshme të cilat duhet t'i përcaktojë e drejta ndërkombëtare nëse dëshiron të mbetet relevante për zgjidhje të konflikteve.

Pavarësisht kësaj, duke qenë vendi i vetëm me të gjitha veçoritë e përmendura më poshtë, Kosova duhet të trajtohet tërësisht në vijë me procesin e evoluimit të ngadalshëm të së drejtës ndërkombëtare. Konsensusi në rritje për pavarësinë e Kosovës pjesërisht pasqyron opinionin në rritje se kjo nuk ndryshon thelbësisht njohjen e sovranitetit shtetëror. Përmes këtij punimi në radhë të parë spjegohet pse Kosovës i takon pavarësia, dhe se kjo pavarësi nuk e vë në pyetje sistemin ndërkombëtar.

Në mënyrë që e drejta ndërkombëtare të mbetet relevante për zgjidhjen e konflikteve, ajo duhet që në rrethana të jashtëzakonshme për të mbajë derën e hapur për

1. Cak i spastrimit etnik dhe i tentimit të gjenocidit

Regjimi i Serbisë gjatë viteve nëntëdhjetë ndërmorri fushata sistematike dhe brutale të dëbimit të shqiptarëve etnikë, përderisa këta të fundit u përgjigjen me rezistencë paqësore. Si pasojë e politikave të apartheidit të zbatuara nga Beogradi, më 1998, rreth një çerek milioni kosovarë kishin kërkuar strehim jashtë vendit. Kjo fushatë kulmoi me vrasjen e rreth dhjetë mijë personave, dhe me dhjetëra mijëra raste të dokumentuara mirë të torturës, dhunimit, shkatërrimit të pronës, etj.

Represioni i viteve nëntëdhjetë qartazi buronte nga një strategji për të ndryshuar strukturën demografike të Kosovës. Se kjo nuk ishte një plan i çastit që mund t'i mvishet vetëm Millosheviqit më së miri shihet nga politika konsistente e establishmentit serb, përfshirë partitë politike kryesore,

Akademikë e Shkencave dhe të Arteve (Çubrilloviq më 1937 dhe Memorandumi i kësaj akademie më 1983), dhe Kishën Ortodokse Serbe për të shndërruar shqiptarët në pakicë në këto hapësira.

Pushtimi fillestar i Kosovës u përcoll me përpjekje të vazhueshme për të ndryshuar përbërjen etnike të territorit. Përpjekjet e tilla përfshinë dëbimin e shqiptarëve nga Kosova, reformën agrare, gjegjësisht

Edhe sot e kësaj dite partia që angazhohet për 'kthimin' e shqiptarëve të Kosovës në Shqipëri, vazhdon të fitojë më shumë vota se cilado parti tjetër në Serbi.

nacionalizimin e dhunshëm të pronave të shqiptarëve, dhënien falas të parcelave të tokës ushtarëve dhe vullnetarëve serbë etj. (Malcolm 1998: 291). Në funksion të politikave të tilla, shqiptarët u projektuan si problem i sigurisë dhe si kërcënim demografik që urgjentisht kërkon “ilaçin” e duhur. Kjo hapi rrugën për përkrahje publike të politikave të dhunshme kundër shqiptarëve.

Fushata serbe e spastrimit etnik (1998-1999) rezultoi me rreth një milion kosovarë të dëbuar nga shtëpitë e tyre, shumica prej tyre jashtë vendit, që paraqet dëbimin më të madh të popullsisë në

Evropë që nga përfundimi i Luftës së Dytë Botërore. Një numri të tyre iu shkatërruan dokumentet gjatë dëbimit duke ua bërë kështu të vështirë të vërtetojnë identitetin e tyre më vonë.

Bashkësia ndërkombëtare filloi t'i kushtojë vëmendje, por masat e saj kaluan pa ndikim, duke ia mundur Serbisë që vazhdimisht të shpërfillë disa rezoluta të Këshillit të Sigurimit. Pas shterrjes së të gjitha mjeteve, diplomatike bashkësia ndërkombëtare iu frikësua përsëritjes së skenarit të Bosnjës. Në këtë kontekst, NATO nisi ndërhyrjen humanitare për të parandaluar “gjenocidin kundër shqiptarëve të Kosovës” (Triantaphyllou 2001).

Pas përfundimit të luftës, disa zyrtarë të Serbisë (përfshirë dy ish-kryetarë) u akuzuan nga Tribunali Penal Ndërkombëtar për ish-Jugosllavi (ICTY), për krime kundër njerëzimit të kryera në Kosovë gjatë viteve 1998-1999.

Nga të gjitha territoret e kontestuara, të përfshira në matricën më poshtë, vetëm Sudani dhe Çecenia i përngjajnë Kosovës për nga shkalla e dhunës dhe e dëbimit të popullsisë. Përkundrazi, disa prej tyre e mbështesin kërkesën e tyre për pavarësi mbi faktin që janë shumicë, ndonëse janë bërë të tillë përmes spastrimit etnik – Republika Serbe, Osetia e Jugut dhe Abkhazia e kanë ndryshuar strukturën etnike të territoreve gjegjëse përmes dhunës. Për dallim prej tyre, shqiptarët e Kosovës kanë arritur të mbesin shumicë përkundër spastrimit etnik të cilit i janë nënshtruar.

Shqiptarët vazhdimisht janë projektuar si problem i sigurisë dhe si kërcënim demografik që urgjentisht kërkon “ilaçin” e duhur.

Duke qenë në shënjestër të një politike të qëllimshme qeveritare që solli deri tek tentim-gjenocidi, kosovarët vështirë se mund të zhbëjnë mosbesimin e tyre ndaj Serbisë. Megjithatë, vetë vuajtjet e pësuar nuk do e cilësonin Kosovën për të qenë shtet po të mos ishin edhe argumentet tjera të mbarështuara më tej në këtë punim.

2. Shpërbërja e shtetit të përbashkët

Siç përshkruhet në pjesën paraprake, spastrimi etnik zuri vend gjatë periudhës së shpërbërjes së dhunshme të shtetit të përbashkët, Republikës Federative Socialiste të Jugosllavisë (RSFJ). Në këtë pjesë argumentohet se për shkak të shpërbërjes së shtetit të përbashkët, Kosova ka të drejtë të zgjedhë rrugën e vet. Çështja e Kosovës qartazi duhet parë në “kontekst të shpërbërjes së ish Jugosllavisë” (Kosovo Report 2000: 24). Në përgjithësi pranohet se shpërbërja e ish-Jugosllavisë ka filluar me suprimimin e dhunshëm të autonomisë së Kosovës, më 1989.

Asnjë rezolutë nuk e përcakton Kosovën si pjesë të Serbisë si të tillë; e vetmja që është në fuqi (1244) e njeh Kosovën si pjesë të RFJ-së. Si pjesë e mbetur e ish federatës, Republika Federale e Jugosllavisë, më pas Unioni Serbi-Mal i Zi, gjithashtu u shpërbë në vitin 2006, kur 55,53% të qytetarëve të Malit të Zi votuan për pavarësi. Sipas një juristi ndërkombëtar, transformimi i RSFJ-së në “Republikën Federale të Jugosllavisë (RFJ)”, të panjohur ndërkombëtarisht dhe transformimi i mëvonshëm i kësaj të fundit në Unionin Serbi-Mal i Zi ka zbehur dhe megjulluar çfarëdo lidhje juridike ndërmjet Kosovës dhe pjesëve të mbetura të ish Jugosllavisë” (Williams 2007). Pavarësisht implikimeve ligjore të këtij argumenti, kjo tregon se krijesat shtetërore pasuese nuk i kanë akomoduar bashkësitë tjera, gjegjësisht malaziasit, të cilët vendosën të qeverisin vetën pa mbikqyrje të Serbisë.

Duke mos pasur identitetin e ndonjërit nga grupet etnike të mëdha Jugosllavia kishte gjasa, sado të kufizuara, për të ruajtur bashkëjetesën e grupeve të ndryshme etnike. Për më tepër, edhe vetë emri i

Vetëm me zgjidhjen e statusit të Kosovës drama e përgjakshme e ish Jugosllavisë do të gjej epilogun e saj.

shtetit identifikohet me “sllavët e jugut”, duke lënë kështu shqiptarët si të vetmin grup përmasash të konsiderueshme në gjendje të vështirë për t’u identifikuar me shtetin në fjalë (shqiptarët ishin grupi i pestë për nga madhësia sipas regjistrimit të fundit të besueshëm në ish Jugosllavi, më 1981: 36,3% serbë, 19,7% kroatë, 8,9% muslimanë, 7,8% sllovenë, 7,7% shqiptarë). Emancipimi i shqiptarëve shtoi vetëdijen se vullneti për të jetuar brenda shtetit të përbashkët varej nga të qenit të barabartë me të tjerët. Kjo u manifestua në një numër protestash dhe kërkesash politike të cilat më 1974 sollën deri te avansimi i statusit të Kosovës në nivel të përgjegjësive të barabarta me ato të republikave.

Fundi i viteve tetëdhjetë solli kthesë në drejtim të kundërt, me përpjekjet për të shndërruar shqiptarët në pakicë brenda Serbisë, gjë që nxiti trazira dhe fundin e RSFJ-së. Politika luftënxitëse kundër Kosovës u dha sinjalin republikave të tjera se do të ishin më të sigurta të pavarura.

Vitet pasuese sollën sqarimin e statusit të të gjitha njësive të tjera të ish-Jugosllavisë dhe njohjen e tyre reciproke, madje edhe nga Serbia. Për ironi, hapësira më e pakënaqur ende nuk ka arritur të zgjidhë çështjen e saj. Prandaj duhet theksuar se vetëm me zgjidhjen e statusit të Kosovës drama e përgjakshme e ish Jugosllavisë do të gjejë epilogun e saj.

3. Përfaqësim i barabartë në nivelin federativ të ish strukturës së përbashkët shtetërore

Kjo pjesë nxjerr në pah se përkundër faktit që Kosova për kah emri ishte krahinë, përgjegjësitë e saj ishin përgjithësisht të njëjta me ato të republikave, ajo ishte e përfaqësuar në mënyrë të drejtpërdrejtë në strukturat federative dhe rrjedhimisht, me shpërbërjen e kësaj të fundit, Kosova ka të drejtë të zgjedhë shtegun e saj të mëvetësisë.

Krahasuar me zgjidhjet federative të BRSS-së, Kosova qëndron ndërmjet republikave të bashkuara dhe atyre autonome.

Disa analistë nxjerrin përfundimin se për shkak të emrit “krahinë”, Kosovës nuk do të duhej t’i takonte e drejta në ndarje. Megjithatë, pasi që ekziston përdorimi i një numri të madh të emrave të ndryshëm, me të drejtën e megjullt për ndarje, argumenti këtu duhet të përfshijë për krahasim edhe zgjidhjet federative. Për shembull, niveli më i lartë i njësive të ish-Bashkimit Sovjetik, ‘republikat e bashkuara’ kishin të drejtën për ndarje, përderisa shkalla e dytë, ‘republikat autonome’, nuk e kishin një të drejtë të tillë. Kosova është e krahasueshme si me nivelin e parë ashtu edhe me atë të dytë të njësive të ish-Bashkimit Sovjetik: (a) nuk kishte shprehimisht të drejtën për ndarje, sikundër edhe republikat autonome, por (b) ajo ishte njësi e barabartë federale,

ngjashëm me ‘republikat e bashkuara’ të ish-Bashkimit Sovjetik. Rrjedhimisht, mund të përfundohet se në krahasim me zgjidhjet federative të ish-Bashkimit Sovjetik, rasti i Kosovës qëndron ndërmjet dy llojeve të republikave. Për këtë arsye, kërkohet analizë më e thellë e statusit që gëzonte Kosova brenda federatës jugosllave.

Në përcaktimin se a kishte Kosova status të barabartë të njësisë federale duhet shikuar: (a) shkallën e përfaqësimit në nivel federativ, dhe (b) përgjegjësitë e subjektit në fjalë. Brenda kornizës së ish-Jugosllavisë, autonomia e Kosovës me kohë kishte ardhur duke u zgjeruar dhe statusi i saj u avansua me kushtetutën e fundit para shembjes së RSFJ-së, atë të vitit 1974. Prandaj, për të gjitha vendimet legjislative, ekzekutive dhe gjyqësore në nivelin federativ, kërkohet pëlqimi i Kosovës si njësi federale, rast ky pothuajse i paparë në ndonjërin nga federatat tjera, me përjashtim të federatave të avansuara si Kanadaja apo Zvicra. Në të gjitha aspektet, statusi i krahinave autonome ishte praktikisht i njëjtë me atë të republikave – Kosova u bë element konstitutiv i Jugosllavisë së decentralizuar dhe mbeti pjesë e Serbisë vetëm në emër.

Kushtetuta e vitit 1974 qenësisht i shtoi përgjegjësitë e krahinave autonome, duke u dhënë atyre të drejtën e vetos në vendimet e parlamentit republikan dhe federativ. Kjo madje në disa raste interpretohej si diç që e bënte Kosovën më të fuqishme se vetë Serbia, pasi Serbia nuk mund të vënte veto në vendimet e Kuvendit të Kosovës. Pas vdekjes së Titos, Kosova madje kishte të drejtë në kryesinë me rotacion dhe më 1976-1987, një shqiptar nga Kosova e kryesonte Jugosllavinë.

Kosova kishte të drejtë në kushtetutën e vet, në zgjedhjen e përfaqësuesve të vet në kuvendin federativ sipas të njëjtës bazë dhe me të njëjtat të drejta sikundër edhe republikat e tjera federative. Ngjashëm me republikat, Kosova kishte policinë, inteligjencën, forcat e mbrojtjes territoriale, bankën qendrore,

Për të gjitha vendimet legjislative, ekzekutive dhe gjyqësore në nivelin federativ, kërkohet pëlqimi i Kosovës si njësi federale.

gjyqësinë dhe elementet e tjera shtetërore që i jepnin llogari Kuvendit krahinor. Organet federative ishin kryesisht të angazhuara në ushtrimin e mbikëqyrjes.

Shumë argumente kundër pavarësisë së Kosovës vënë në pah se ajo nuk gëzonte të drejtën për vetëvendosje ashtu sikur që këtë e gëzonin republikat. Megjithatë, duhet pasur parasysh se as republikat nuk e kishin shprehimisht të njohur këtë, pasi që kjo e drejtë nuk mbështetej në territor. Argumenti mbështetej në dallimin ndërmjet kombeve ‘konstitutive’ dhe atyre ‘jokonstitutive’ - *kombeve dhe kombësive*. Se një parim i tillë ishte joadekuat dhe fluid, rrjedhimisht kundërproduktiv, shihet nga pretendimet e Serbisë për të pasur brenda kufijve të vet pjesë të Kroacisë dhe pjesë të tjera të ish Jugosllavisë. Rrjedhimisht, kjo nuk është marrë për bazë për kombet ‘konstitutive’ kur këto ishin në pakicë në ndonjë republikë tjetër.

Njohja e të drejtës për ndarje të të njëjtit territor dy gupeve të ndryshme ka shkaktuar gjakderdhje. Prandaj erdhi deri tek interpretimi praktik nga ana e Komisionit arbitruar të konferencës së paqes për ish-Jugosllavinë (i njohur si Komisioni i Badinterit), për të drejtën në ndarje të republikave përgjatë kufijve republikanë.

Në fund të fundit, ndarja ndërmjet popujve si kombe dhe komësi është trashëgimi e shëmtuar e së kaluarës dhe nuk do të duhej të merret si kriter, meqë në disa raste shfuqizon shumicën dhe arsyetonten aparteidin. Shumica kosovare ishte “komb jo-konstitutiv”, i cili kërkon pavarësinë, dhe parimi i lartëpërmendur do të duhej të favorizojë këtë interpretim.

4. Heqja e paligjshme e autonomisë së Kosovës

Për shkak të statusit të fuqishëm brenda federatës, mënyra e vetme për të reduktuar autonominë e Kosovës ishte përmes ndryshimeve të miratuara nga vetë Kuvendi i Kosovës. Fakti se për të reduktuar autonominë e Kosovës kërkohej pëlqimi i Kuvendit tregon më së miri se ku qëndronte sovraniteti përfundimtar. Shumë analiza kanë vënë në pah se autonomia e Kosovës është anuluar në mënyrë të paligjshme, rrjedhimisht bëhet kontestimi i saj mbi bazën e: (a) miratimit joligjor të ndryshimeve kushtetuese gjatë gjendjes së jashtëzakonshme, (b) kërcënimit dhe (c) shkeljeve thelbësore të procedurës.

Shpallja e gjendjes së jashtëzakonshme nga ana e institucioneve federative hapi rrugën për ndërhyrjen në Kosovë të forcave policore serbe, nën autoritetin e policisë federative dhe pa pëlqimin e vendorëve. Nga ana e policisë serbe është ushtruar trysni ndaj Kuvendit të Kosovës duke e rrethuar këtë të fundit, dhe duke shpjer drejt anulimit të statusit të autonomisë në mars 1989.

Vetë fakti se për të reduktuar autonominë e Kosovës kërkohej pëlqimi i Kuvendit tregon më së miri se ku qëndronte sovraniteti përfundimtar.

Këto ndryshime kushtetuese janë bërë me dhunim të dukshëm të kushtetutës federative dhe të asaj të Kosovës. Procedura e paraparë për miratimin e ndryshimeve kushtetuese nuk është respektuar dhe nuk kishte vota të mjaftueshme në favor të ndryshimeve të propozuara. Për pasojë, kur nën trysni u miratuan ndryshimet, ato nuk u pranuan nga përfaqësuesit dhe qytetarët e Kosovës.

Shpeshherë është konstatuar se Komisioni i Badinterit nuk u ka njohur krahinave të drejtën në pavarësi. Duke mos pasur shprehimisht detyrën për të gjykuar se a kanë të drejtë në ndarje krahinat, Robert Badinter thekson se nuk ka pasur mundësi që të vendosë për një gjë të tillë (2007). Si rezultat, nuk mund të nxirret përfundimi se Kosova shprehimisht është lënë brenda Serbisë. Gjatë kësaj kohe Kosova ishte nën pushtim të paligjshëm dhe nuk përfaqësohej nga një udhëheqësi legjitimë. Në këtë drejtim, nuk mund të kishte kërkesë zyrtare që t'i jetë dorëzuar Badinterit në emër të Kosovës. Duke qenë faktikisht nën pushtim, nuk mund të merrej asfarë pëlqimi i Kosovës për të ardhmen e vet. Përfundimisht, duhet dhënë interpretimin se më 1991 nuk është marrë vendim për Kosovën dhe se vendimi që atëbotë është marrë për njësitë e tjera mbetet i hapur për Kosovën sot e kësaj dite.

Përgjithësisht, mund të përfundohet se 'sovraniteti' i takonte popullit të Kosovës. Heqja e autonomisë në vitin 1989 në thelb e privoi Kosovën nga sovraniteti i vet brenda Jugosllavisë. Përderisa në rastin e republikave të tjera, ky sovranitet i brendshëm u shndërrua në të jashtëm, ai i Kosovës u humb. Në këtë vijë, republikat e tjera braktisën federatën, duke e lënë Kosovën nën shtypjen e regjimit të Millosheviqit.

5. Objektifikimi i Kosovës

Në këtë pjesë argumentohet se për shkak të spastrimit etnik dhe trajtimit të shqiptarëve si qytetarë të rendit të dytë në mënyrë të vazhdueshme që nga aneksimi, Serbia e ka humbur të drejtën për të qeverisur Kosovën. Një historiane serbe ilustron trajtimin e shqiptarëve gjatë viteve, kur ajo vë në pah

“Pas asaj që shqiptarët kanë pësuar në duart e autoriteteve të RFJ-së, ata janë tërësisht të pavullnetshëm për të pranuar çfarëdo shprehje të sovranitetit mbi krahinë, qoftë edhe të natyrës simbolike” (Kosovo Report 2000: 9).

se “përderisa përpiqeshin të ‘çlirojnë dhe bashkojnë popullin serb’ dhe krijimin e një shteti të madh kombëtar, politikanët serbë u treguan të paafte për të qeverisur tokat e pushtuara njësor sikurse pjesët e tjera të territorit. Kjo është e vërtetë për Serbinë e zgjeruar në vitin 1913, sikundër edhe për Jugosllavitë që pasuan. Qëndrimi i Beogradit karshi shqiptarëve ‘përfjashonte tolerancën dhe barazinë’” (Stojanoviç 2007).

Rënia e Millosheviqit nuk ishte sihariq për politika më të mira ndaj Kosovës. ‘Demokratët’ e rinjë e kanë humbur rastin për të

treguar pendim për padrejtësitë e shkaktuara shqiptarëve të Kosovës. Për më tepër, sipas zyrtarëve të lartë të UNMIK-ut, Beogradi paraqet pengesën kryesore për implementimin e plotë të Rezolutës 1244 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara (UNSCR 1244/1999), duke dekurajuar kthimin e serbëve të zhvendosur në Kosovë dhe pjesëmarrjen e serbëve të Kosovës në institucionet e reja demokratike. Një shembull drastik në kohët e fundit është referendumi për kushtetutën e re të Serbisë (tetor 2006), ku shqiptarët e Kosovës nuk u përfshinë në listat e votuesve, për dallim nga serbët e Kosovës.

Për fat të keq, edhe sot e kësaj dite Partia Radikale Serb, që angazhohet për “kthimin” e shqiptarëve të Kosovës në Shqipëri, vazhdon të fitojë më shumë vota se cilado parti tjetër në Serbi. Hulumtimet e opinionit publik tregojnë se shumica e serbëve dëshirojnë që Kosova të jetë pjesë e Serbisë, por nuk do të dëshironin të jetojnë pranë shqiptarëve si fqinjë. Nga kjo del përfundimi se Kosova është e dëshirueshme për serbët, por pa shqiptarët të cilët jetojnë aty.

Në anën tjetër, demokratët e vetëshpallur heqin dorë nga përgjegjësia e Serbisë për ngjarjet e mëhershme. “Ka tendencë për të trajtuar 5 tetorin e vitit 2000 [rënia e Millosheviqit] si dita Zero. Ndërsa Serbia duhet të ballafaqohet me të kaluarën e saj si bazë për kthim në normalitet dhe tranzicion demokratik, dhe për bashkëpunim ndërkombëtar” (Kosovo Commission, 2001). Pavarësisht nga dallimet e koalicionit demokratik krahasuar me të kaluarën diktatoriale, në qasjen ndaj Kosovës nuk vërehet ndonjë ndryshim.

Në anën tjetër, pavarësisht një ndryshimi të mundshëm të politikave të Beogradit, shumica shqiptare në Kosovë nuk do të pranonte asnjë lloj integrimi në Serbi. Siç ka vënë në pah komisioni ndërkombëtar prestigjioz, pas “asaj që shqiptarët kanë pësuar në duart e autoriteteve të RFJ-së, ata janë tërësisht të pavullnetshëm për të pranuar çfarëdo shprehje të sovranitetit mbi krahinë, qoftë edhe të natyrës simbolike” (Kosovo Report 2000: 9). Sot, shumica e diplomatëve pajtohen se qeverisja e Serbisë mbi Kosovën është joreale dhe se Serbia nuk do të ishte në gjendje të rivendoste kontrollin e saj apo edhe të mbante ndonjë prani të lehtë pa shkaktuar gjakderdhje masive.

Paaftësia historike për të qeverisur territorin e banuar nga një grup tjetër etnik, sikundër edhe spastrimi etnik dhe shkelja masive e të drejtave të njeriut ndikojnë në humbjen e autoritetit moral të shtetit për të qeverisur territorin në fjalë. Ndonëse etika nuk luan rol të drejtpërdrejtë në të drejtën ndërkombëtare, siç është theksuar më lart, vendimet të cilat merren janë politike, prandaj ato ndikohen edhe nga opinionit publik brenda shteteve. Për pasojë, konsideratat e tilla etike gjithnjë e më shumë po bëhen faktor i rëndësishëm në çështjet të cilat paraqesin shqetësime ndërkombëtare.

6. Territor i kufizuar qartë me kufij të dallueshëm

Një ndër tri kriteret themelore për shtetësi sipas së drejtës ndërkombëtare është territori i përkufizuar qartë, kriter ky të cilin Kosova e plotëson. Kufijtë e Kosovës janë të përcaktuar me Kushtetutën e Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës (KSAK) të vitit 1974, sipas së cilës, kufijtë e brendshëm (të republikave dhe krahinave) nuk mund të ndryshoheshin pa pëlqimin e njëjësive gjegjëse, ndërsa kufijnjtë ndërkombëtarë të Jugosllavisë nuk mund të ndryshoheshin pa pëlqimin e të gjitha njëjësive (Kushtetuta e RSFJ 1974: Neni 4.5).

Që nga qershori 1999 kufijtë e Kosovës kontrollohen bashkarisht nga autoritetet e Kosovës (IPVQ), UNMIK-u dhe KFOR-i. Korniza kushtetuese për vetëqeverisje të përkohshme e vitit 2001 më tutje përkufizon Kosovën si “territor i pandashëm”. Grupi i Kontaktit ka përjashtuar opcionin e ndarjes së Kosovës si mundësi e zgjidhjes së statusit (Grupi i Kontaktit 2006: Neni 6).

Kufijnjtë e Kosovës kontrollohen bashkarisht nga autoritetet e Kosovës, ndërsa Grupi i Kontaktit ka përjashtuar opcionin e ndarjes së Kosovës.

Ndër vendet tjera të cilat kërkojnë shtetësi, të pakta janë ato që kanë qartësi të kufijve rreth territorit të kontestuar (të tilla janë b.f. rajoni Bask, Irlanda e Veriut). Përderisa Transdnistria ka arritur të krijojë një territor të dallueshëm nën kontrollin e vet, kjo asnjëherë nuk është kodifikuar në kornizë legjitime e të pranuar.

7. Vullneti i shumicës për t'u ndarë

Si përgjigje ndaj heqjes kundërkushtetuese të autonomisë, udhëheqësit e shqiptarëve të Kosovës më 1991 organizuan referendum. Një pjesëmarrje shumë e lartë e gati të gjithë shqiptarëve (89% e personave me të drejtë vote) rezultoi me 99% të votuesve në favor të pavarësisë të Kosovës. Në dritën e politikave të aparteidit të ushtruara nga Beogradi gjatë viteve nëntëdhjetë, sentimentet pro-pavarësisë si zgjidhja e vetme e pranueshme vetëm sa është konsoliduar.

Në përpjekjet për të shmangur ndërhyrjen në vitin 1999, bashkësia ndërkombëtare organizoi bisedimet në Rambouillet. Ndonëse dokumenti i konferencës (i refuzuar nga delegacioni serb) nuk parashihte referendumin si formë të vendimmarrjes, ai bënte me dije se statusi nuk mund të vendoset kundër vullnetit të qytetarëve. Formulime të ngjashme janë përfshirë edhe në deklaratat pasuese të Grupit të Kontaktit.

Dy faktorë shtesë theksojnë karakteristikat e Kosovës, në kontrast me shumicën e pretenduesve për shtetësi. E para, jo vetëm që shumica e shqiptarëve të Kosovës e përkrahë pavarësinë, por këtë vullnet e ndajnë edhe të gjitha pakicat jo-serbe të cilat jetojnë aty. Vetëm bashkësia serbe (një ndër shtatë bashkësitë e vendit) e ka të vështirë të pajtohet me faktin se ajo nuk është më pakica që sundon.

E dyta, për dallim nga disa prej territoreve të cilat kanë arritur të bëhen shumicë përmes konfliktit (Abhazia, Osetia e Jugut, Republika Serbe), shqiptarët e Kosovës kanë përbërë shumicë të padyshimtë gjatë gjithë kohës së ekzistimit të Kosovës si subjekt në vete. Ndonëse ende ka popullatë të zhvendosur, ata kanë të drejtë të kthehen mirëpo edhe sikur të gjithë të ktheheshin kjo nuk do të ndryshonte strukturën etnike as për 3-4%. Vlen të përmendet gjithashtu se Kosova nuk dëshiron bashkim me ndonjë vend tjetër, për dallim nga disa prej vendeve të vetëshpalluara të hapësirës ish-sovjetike.

Për dallim nga rastet si Irlanda e Veriut apo Kuebeku të cilat do të pavarësoheshin sikur të kishin më shumë se 50% të banorëve në përkrahje të pavarësisë, në rastin e Kosovës edhe përkundër një shumice shumë më të madhe kjo nuk është marrë si kriter vendimtar.

8. Statusi i hapur nën protektorat ndërkombëtar

Për dallim nga shumica e konflikteve “të ngrira”, statusi i Kosovës zyrtarisht është i hapur. Duhet theksuar se të gjithë hisedarët ndërkombëtar, përfshirë edhe Rusinë, shprehin dëshirën për të zgjidhur statusin e Kosovës. Procesi për zgjidhjen e statusit është në zhvillim e sipër dhe në këtë drejtim nuk ka ndonjë shembull të ngjashëm në rastet e tjera në botë.

Këmbëngulja e Serbisë në Rezolutën 1244 nuk merr parasysh faktin se e njëjta rezolutë e shpall të hapur çështjen e statusit duke vënë në pah kështu nevojën që të gjindet zgjidhja.

Ndërhyrja ushtarake e NATO-s kundër Serbisë më 1999 i dha fund fushatës ushtarake dhe mundësoi kthimin e rreth një milion refugjatëve. Prania ushtarake dhe civile u vendos më pas sipas autorizimit të Rezolutës 1244 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara. Duke u mbështetur në autorizimet e kapitullit VII të Kartës së OKB-së, Rezoluta 1244 i jep

UNMIK-ut pushtetin më të lartë civil në Kosovë, ndërsa forcave të udhëhequra nga NATO (KFOR) u

jep pushtetin më të lartë ushtarak. Përkundër paqartësisë për statusin përfundimtar, UNMIK-u morri mbi vete funksione shtetërore, të sqaruara më tej në rregulloren e parë, ku u përcaktua se të “gjitha përgjegjësitë legislative dhe ekzekutive që kanë të bëjnë me Kosovën, përfshirë administrimin e gjyqësisë, i takojnë UNMIK-ut dhe ushtrohen përmes Përfaqësuesit Special të Sekretarit të Përgjithshëm” (Rregullorja e UNMIK-ut 1999/1. Neni.1.1).

Ndonëse Rezoluta 1244 e njeh sovranitetin nominal të Republikës Federale të Jugosllavisë (RFJ) mbi Kosovë, ajo të njëjtës i merr të gjitha veçoritë e shtetësisë mbi Kosovën. Për më tepër, Rezoluta e lë të hapur statusin, deri në zgjidhjen e statusit të ardhshëm. Aty ku përmendet sovraniteti i RFJ-së, atij i referohet “... në kontekst të periudhës kalimtare deri në zgjidhjen e statusit përfundimtar dhe jo në pafundësi” (Williams 2004: 409). Këmbëngulja e Serbisë në Rezolutën 1244 si garancë për sovranitetin e saj mbi Kosovë është keqinterpretim që injoron faktin se e njëjta rezolutë e shpall të hapur çështjen e statusit duke vënë në pah kështu nevojën që të gjendet zgjidhja.

Mandati ndërkombëtar i vendosur në Kosovë në qershor të vitit 1999 synonte të ishte i përkohshëm. Për këtë arsye bashkësia ndërkombëtare është ngarkuar me detyrën që të udhëheqë “procesin politik drejt përcaktimit të statusit të ardhshëm të Kosovës...” (UNSCR 1999: Art.11.e). Në këtë kontekst, UNMIK-u është dashur që përkohësisht të mbajë pushtetin në duart e veta dhe që paralelisht me këtë të fuqizojë Kosovën për vetëqeverisje të efektshme dhe t’i përgatisë për zgjidhje të statusit. Kjo përfshiu ngritjen e institucioneve vendore dhe bartjen graduale të përgjegjësiave tek ta nga administrata ndërkombëtare.

Në Kosovë, bashkësia ndërkombëtare ka marrë mbi vete rolin e kujdestarit të përkohshëm, gjë që nuk është rasti në asnjërin nga hapësirat tjera në konflikt. Ekzistojnë raste të përfshirjes ndërkombëtare në formë të ndërmjetësimit, mbikëqyrjes së armëpushimit, apo të përkrahjes së vendeve drejtë pavarësimit, por Kosova paraqet vendin e vetëm që është në kujdestari ndërkombëtare dhe me status të hapur. Për këtë arsye, Sekretari i Përgjithshëm i KB-ve nga fundi i vitit 2005 emëroi të Dërguarin e Posaçëm për çështje të statusit të ardhshëm të Kosovës.

Mund të pohohet se statusi i përkohshëm i UNMIK-ut, i gërshtëuar me ngritjen e strukturave të vetëqeverisjes demokratike dhe dispozitat për përcaktimin e statusit të Kosovës, vetëkuptojnë shtegun e pavarësisë në vend të kthimit nën sundim të Serbisë.

9. Këmbëngulja e Serbisë për të ngrirë konfliktin

Siç elaborohet më lartë në këtë punim, Serbia asnjëherë nuk ka treguar gatishmëri për të trajtuar Kosovës sipas standardeve bashkëkohore të Evropës, drejt së cilës aspirojnë të dyja vendet. Serbia nuk është e gatshme ta lërë Kosovën në rrugëtimin e saj, por në të njëjtën kohë nuk është në gjendja që ta integrojë atë në çfarëdo forme që do të ishte në pajtim me vlerat moderne.

Në vend të pranimit të humbjes dhe të fajësimit të Millosheviqit pas rënies së tij, koalicioni ‘demokratik’ ka shpresuar që ta mbajë atë në gjirin e vetë. Tani, udhëheqësit serbë përballen me alternativën e humbjes së Kosovës dhe të fajësohen për këtë. Të paaftë për të pranuar ‘humbjen’ apo për t’u pajtuar në mënyrë konstruktive me shqiptarët e Kosovës, serbët tani kanë si dalje të vetme nder-shpëtuese (a) ndarjen, ose, si mundësi të dytë (b) të ngrijnë konfliktin për sa më gjatë që të jetë e mundur.

Nuk ka faktorë të ri të cilët do t’i bënin bisedimet e ardhshme me më shumë gjasa për sukses.

Kjo ka sjellë deri tek politikat jokoherente të Beogradit. Në njërin anë Beogradi thirret në të drejtën ndërkombëtare për të mbajtur Kosovën, por në anën tjetër nuk ka asgjë për të ofruar që kosovarët do të

pranonin. E vetmja ofertë e Serbisë deri më tani është ajo e zhvilluar rreth konceptit “më shumë se autonomi, më pak se pavarësi”. Serbia ishte pjesë e bisedimeve për vite të tëra, dhe zgjodhi të mos i shfrytëzojë ato siç duhet. Në vend të kësaj, Serbia, e përkrahur nga Rusia, vazhdimisht insiston në bisedime të reja dhe që të dy këto shtete fuqimisht kundërshtojnë çfarëdo afatizimi (në pajtim të plotë me mungesën e opsioneve).

Megjithatë, nuk ka faktorë të ri të cilët do t'i bënin bisedimet e ardhshme me më shumë gjasa për të pasur sukses. Në të vërtetë Serbia ka përdorur një numër taktikash për të zvarritur, penguar apo shmangur bisedimet për statusin e Kosovës, gjë që e bën edhe më absurd insistimin e tyre për bisedime të reja. Rrjedhimisht, mund të përfundohet se çfarëdo bisedimesh të sërishme do të shfrytëzohen nga Serbia për ta lënë anash statusin e Kosovës, në mënyrë që të shmangë ‘humbjen’ dhe për t’i ikur përgjegjësisë së ofrimit të një statusi të pranueshëm për Kosovën.

Meqë gjendja në terren është e paqëndrueshme, urgjentisht duhet të adresohet statusi i përhershëm. Kjo është alternativa e duhur, pasi që Rezoluta 1244 i ka shërbyer qëllimit të saj dhe Kosova tanimë e ka zhvilluar kapacitetin e vet shtetëror.

10. Kapaciteti demokratik i udhëheqjes së vendit

Sot Kosova paraqet një subjekt funksional që ka dëshmuar aftësinë e drejtimit të shtetit. Ekzistojnë struktura tërësisht legjitime të ngritura nën mandatin e administratës ndërkombëtare dhe më pas, nën këtë administratë, ka krijuar strukturat demokratike vetanake.

Me vendosjen e administratës ndërkombëtare në Kosovë, udhëheqësit politikë të Kosovës hoqën dorë nga strukturat e tyre të ndërtuara më parë, gjegjësisht Qeveria në ekzil dhe Qeveria e përkohshme. Nga viti 2000 deri 2004 u mbajtën katër palë zgjedhje, dy herë në nivelin mbarë-kosovar dhe dy herë për kuvendet komunale. Të gjitha këto zgjedhje janë cilësuar të lira dhe të drejta nga OSBE-ja dhe organizatat monitoruese. Në çdo rast zgjedhjet janë pasuar me respektim të jashtëzakonshëm të standardeve ndërkombëtare dhe me bartje të qetë të pushtetit. Sistemi zgjedhor në Kosovë është një ndër sistemet më inkurajues për përfaqësim të pakicave, me sistem të skajshëm proporcional dhe me vende të rezervuara.

Në Kosovë shumica e përgjegjësive më parë të asocuara me sovranitet, janë bartur në duar të institucioneve vendore. Buxheti mbushet tërësisht nga të hyrat vendore. Institucionet pasqyrojnë përbërjen multietnike dhe në mbarë sistemin ekzistojnë mekanizma të diskriminimit pozitiv. Kosova ka polici multietnike dhe të udhëhequr në mënyrë demokratike, sikundër që ka edhe fuqi të miratimit të konventave ndërkombëtare. Për më tepër, udhëheqësia kosovare u ka rezistuar tundimeve populiste dhe ka dëgjuar këshillat e bashkësisë ndërkombëtare drejt krijimit të ndarjes së pushtetit dhe përgjegjësisë të mëdha për pakica.

Gjatë njëzet viteve të fundit, Kosova është zhvilluar ndaras nga Serbia me strukturë të veçantë institucionale. Ajo ka sistem të pavarur të qeverisjes, sistemin e vet ligjor, është entitet i pavarur doganor, përdor monedhë tjetër, ka politikat e veta fiskale dhe tatimore dhe paraqet vlera, simbole dhe

Në Kosovë shumica e përgjegjësive më parë të asocuara me sovranitetin janë bartur në duar të institucioneve vendore.

referenca të ndryshme historike. Asnjë nga territoret që ka për aspiratë pavarësinë nuk posedon kapacitetin e ngjashëm për shtetësi siç e ka Kosova.

Për dallim nga vendet e tjera ku pavarësia është kërkesë e artikuluar nga qeveritë marionetë, institucionet e Kosovës qartazi përfaqësojnë vullnetin e kosovarëve, duke qenë se kanë lindur përmes zgjedhjeve të organizuara nga bashkësia ndërkombëtare dhe të pranuar nga të gjithë si të

lira dhe të drejta. Një përjashtim i dukshëm është mospjesëmarrja e serbëve lokalë në zgjedhje, duke vënë kështu në dyshim legjitimitetin e udhëheqësisë së serbëve të Kosovës (të cilët bojkotojnë disa prej institucioneve). Zgjedhjet e mbajtura në shumicën e vendeve të kontestuara (b.f. Nagorno Karabah, Transdnistria) nuk janë pranuar nga institucionet ndërkombëtare. Për më tepër, për dallim nga shumica e vendeve me pupullsi të zhvendosur, Kosova mbetet e përkushtuar për t'ua mundësuar të gjithë të zhvendosurve që të votojnë. Në zgjedhjet paraprake, UNMIK-u madje ka hapur qendra votimi në Serbi dhe Mal të Zi.

Si për akomodimin e pakicave, ashtu edhe për mbledhjen e tatimeve, ushtrimin e marrëdhënieve me jashtë, ofrimin e shërbimeve, standardet demokratike, aftësinë e drejtimit të shtetit etj, Kosova dallohet kur krahasohet me shembujt e tjerë.

11. Ndarja e pushtetit, decentralizimi dhe të drejtat e pakicave

Gjatë dekadave të fundit përkushtimi për mbrojtjen e të drejtave individuale dhe kolektive ka fituar peshë të rëndësishme për sa i përket rrugëtimit drejt shtetësisë dhe njohjes ndërkombëtare. Në mesin e pretendetëve të tjerë për shtetësi, Kosova ka demonstruar përkushtim unik për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe të drejtave të pakicave. Kjo është arritur përkundër së kaluarës dekurajuese dhe kundërshtimeve të fuqishme, duke qenë se gjatë të nëntëdhjetave, “prania serbe në qytete si Prishtina është identifikuar me sistemin kolonial” (Rupnik 2000).

Si vend që synon pavarësinë Kosova ka ofruar shkallë të paparë të decentralizimi, të drejtave kolektive dhe të mbikëqyrjes ndërkombëtare për të garantuar zbatimin.

Garancat ligjore të vendosura gjatë administrimit të UNMIK-ut dhe pranimi i propozimit të Ahtisarit demonstroi përkushtimin për të garantuar një shkallë të paparë të decentralizimit dhe të drejtave kolektive. Angazhimi i vazhdueshëm i bashkësisë ndërkombëtare i ka ndihmuar elitës politike dhe popullsisë që të arrijë pjekurinë dhe të kuptojë se interesi më i madh i Kosovës është bashkëjetesa paqësore ndërmjet të gjitha bashkësive. Duhet vënë re gjithashtu se autoritetet kanë mirëpritur përfshirjen e drejtpërdrejtë të pranisë së ardhshme ndërkombëtare në Kosovë për të siguruar që standardet në fjalë të arrihen dhe të avansohen.

Më specifike, udhëheqësia politike është pajtuar me mekanizma të ndryshëm të përfaqësimit, si b.f. tri poste ministrore janë të rezervuara për pakicat etnike (dy prej të cilave për serbët), vende të rezervuara në Kuvendin e Kosovës (10 nga 120 vende të rezervuara për serbët, si shtesë të të gjitha vendeve që fitohen përmes sistemit proporcional), buxheti proporcional (me kritere etnike), decentralizim i shkallës së lartë, emërimi i komandantëve të policisë nga ana e komunave, mbrojtja e dhjetëra vendndodhjeve të trashëgimisë kulturore dhe fetare të pakicave, statusi i imunitetit për klerin e Kishës Ortodokse Serbe. Këto dhe mekanizma të tjera e bëjnë Kosovën një shembull të jashtëzakonshëm të ndarjes së pushtetit.

Asnjë territor tjetër që ka aspirata për pavarësi nuk tregon shkallë aq të lartë të diskriminimit pozitiv siç ka bërë Kosova përmes ligjeve dhe obligimeve të pranuar nga pakoja e Ahtisarit. Në të njëjtin drejtim, asnjë nga territoret nuk është e gatshme sa Kosova që të jetë e mbikëqyrur nga bashkësia ndërkombëtare në mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe ti lejojë ndërhyrje kur kjo kërkohet.

12. Aftësia për të zhvilluar marrëdhënie ndërkombëtare

Krahas qeverisjes demokratike, Kosova ka dëshmuar aftësi për të zhvilluar marrëdhënie ndërkombëtare, kriter i përmendur shpesh për shtetësi (b.f. Konventa për të drejtat dhe detyrat e shteteve, e njohur edhe si “Konventa e Montevideos”²).

Si krahinë e ish-Jugosllavisë, Kosova kishte të drejtë, sikundër edhe kapacitete të duhura, për të ushtruar marrëdhënie ndërkombëtare. Brenda kornizës së ish-Jugosllavisë, Kuvendi federativ përbënte qendrën e formulimit të interesave të përbashkëta në marrëdhëniet me jashtë. Vendimet merreshin përmes harmonizimit të detajuar të politikave ndërmjet “bashkësive shoqëro-politike, gjegjësisht republikave dhe krahinave autonome” (Hasani 1988: 243). Kosova gjithashtu mund të zhvillonte bisedime me subjekte ndërkombëtare.

Gjatë viteve nëntëdhjetë, Qeveria e Kosovës në ekzil mbante një numër të “zyrave informative” në shtetet kryesore perëndimore, sikundër edhe në Shqipëri dhe në Turqi. Ndonëse këto nuk kishin karakter diplomatik, ato ushtronin diplomaci pulike në nivelin joformal (Peci 2007: 6).

Sot, në frymën e Rezolutës 1244 ushtrimi i marrëdhënieve me jashtë është përgjegjësi e rezervuar për UNMIK-un. Megjithatë, UNMIK-u “gjatë viteve të fundit i ka përfshirë Institucionet e Përkohshme të Vetë-qeverisjes (IPVQ) në ushtrimin e marrëdhënieve me jashtë dhe ka nënshkruar në emër të Kosovës mbi 20 marrëveshje ndërkombëtare të dyanshme apo të shumëanshme” (Buletini i Kuvendit të Kosovës 2007: 13). Korniza kushtetuese e autorizon Kryetarin e Kosovës që të ushtrojë marrëdhënie me jashtë. Zyra e Kryeministrit e ka krijuar Zyren për bashkëpunim ndërkombëtar. Gjatë procesit për zgjidhje të statusit, autoritetet vendore janë angazhuar në fushatë gjithëpërfshirëse të lobimit duke e shtrirë këtë në një numër të madh shtetesh dhe duke vendosur praninë e vet në Nju Jork dhe në Bruksel.

Kapaciteti përmbajtësor i Kosovës për të ushtruar marrëdhënie me jashtë i ka ndihmuar asaj që të integrohet me sukses në kornizën e bashkëpunimit rajonal dhe të krijojë pajtimin rajonal për pavarësinë.

13. Përkrahja rajonale

Me të drejtë është pohuar se “konflikti në Kosovë nuk mund të shihet jashtë kontekstit të gjërë rajonal” (Kosovo Report 2000: 8). Prandaj, është me rëndësi qenësore fakti se me përjashtim të Serbisë asnjë vend tjetër në rajon nuk sheh kërcënim nga pavarësia e Kosovës. Kosova ndoshta paraqet rastin e vetëm ku pavarësia përkrahet nga shumica dërrmuese e vendeve të rajonit.

Me përjashtim të Serbisë asnjë vend tjetër në rajon nuk sheh kërcënim në pavarësinë e Kosovës.

Një veçori e rëndësishme që mund të ketë ndikuar në një klimë të tillë në rajon qëndron në faktin se Kosova nuk ka pretendime territoriale ndaj asnjërit prej shteteve fqinje, veçori kjo që në vete paraqet element të rëndësishëm për shtetësi. Autoritetet e Kosovës tanimë kanë ndërmarrë hapa për t’i çimentuar këto garanca në formë të dispozitave në kushtetutën e ardhshme.

Kështu janë adresuar disa nga shqetësimet e rajonit, duke sjellë në pikën kur shumica e vendeve të rajonit e shohin status kuonë si armikun e tyre më të madh. Në të vërtetë, përfaqësuesit e shteteve të rajonit janë duke u bërë gjithnjë e më të zëshëm në tërheqjen e vëmendjes kundër status kuosë dhe në përkrahje të hapur të pavarësisë së mbikëqyrur. Në këtë kontekst, shikuar nga këndi i sigurisë ndërkombëtare, pavarësia e Kosovës do t’i sjellë rajonit stabilitet. Prandaj, disa nga vendet e rajonit tanimë janë deklaruar në favor të pavarësisë.

² “Shteti si subjekt ndërkombëtar duhet të ketë cilësitë vijuese: (a) popullsi të përhershme; (b) territor të përkufizuar qartë; (c) qeveri; dhe (d) aftësi për të hyrë në marrëdhënie me shtete tjera” (Montevideo 1933: Neni 1).

Përfundime

Paralajmërimet se Kosova mund të shkaktojë domino efekt padyshim se do të vazhdojnë të dëgjoen. Në paralajmërimet e efekteve të tilla, shumica duket se harrojnë se “të gjitha dominot e ish-Jugosllavisë tanimë kanë rënë” (Bugajski 2007), përderisa Kosova mbetet pjesa e fundit e mozaikut të shpërbërjes së ish-Jugosllavisë. Ky punim është përgatitur me qëllim për të ndihmuar debatin ndërkombëtar dhe për të kuptuar më mirë dallimet ndërmjet Kosovës dhe rasteve të tjera. Lista e dallimeve që elaborohet në këtë punim mbështet argumentin se Kosova është vend unik në plotësimin e një vistre kriteresh për shtetësi.

Vendet e ndryshme të cilat aspirojnë për shtetësi sigurisht se do të vazhdojnë të thirren në sa më shumë argumente në përkrahje të pretendimeve të tyre. Ndër të tjera, ato do të përpiqen ta shfrytëzojnë pavarësinë e Kosovës si precedent. Por, që të gjitha ato raste duhet të trajtohen duke marrë për bazë veçoritë e tyre individuale. Përmbledhja e veçorive në rastin e Kosovës, siç vë në pah ky punim, e dallon atë nga të gjithë shembujt tjerë. Në këtë frymë, veçoritë dalluese në fjalë lënë një zgjidhje të vetmje – pavarësinë e mbikëqyrur – siç propozohet nga Përfaqësuesi Special për statusin e ardhshëm të Kosovës.

* Ky projekt është bërë i mundur me përkrahjen e Fondacionit të Vëllezërve Rockefeller (RBF). Idetë e shprehura në këtë punim janë të KIPRED-it dhe nuk përfaqësojnë ato të organizatave sponsoruese.

Copyright © 2007 KIPRED. Të gjitha të drejtat e riprodhimit janë të rezervuara. Përveç për mësimdhënie apo për qëllime tjera jokomerciale, asnjë pjesë e këtij botimi nuk lejohet të riprodhohet, të ruhet në sisteme ripërtrisëse ose të transmetohet në çfarëdo forme apo mjet elektronik, mekanik, fotokopjues, regjistruar, etj., pa lejen me shkrim të autorit. Pjesë të shkurtra të tekstit, që nuk kalojnë dy paragrafë, mund të citohen pa lejen shprehimore të dhënë nga autori me kusht që të njihet burimi i plotë i tekstit. Luteni të kontaktoni: info@kipred.net apo +381 38 555 887.

Përpiluar nga: Ilir Dugolli, Lulzim Peci dhe Leon Malazogu.

Citiimi i sugjeruar:

KIPRED. 2007. Kosova: Shtet i paprecedencë. KIPRED Seria e Analizave të shkurtëra, Nr. 6.

Si krahasohet Kosova me vendet e tjera?	Nën protektorat ndërkombëtar	Popullata titullare ka qenë cak i spastrimit etnik apo i shkeljeve serioze të të drejtave të njeriut nga shteti pjesë e të cilit ka qenë	Struktura demokratike në vend, të pranuar nga bashkësia ndërkombëtare	Vullneti shumicës për ndarje	Përfaqësim i barabartë në nivelin federativ brenda strukturës së mëhershme shtetërore	Shpërbërja e strukturës pjesë e së cilës ka qenë më parë	Kufinj të qartë administrativ brenda sistemit të mëhershëm
Abhazia	Jo (të pranishëm paqeruajtësit e bashkësisë së shteteve të pavarura)	Jo (spastrim i kundërt – nga popullata titullare ndaj të tjerëve)	Jo	Po (e kontestuar)	Jo	Jo	Po
Nagorni Karabahu	Jo	Jo (spastrim i kundërt)	Jo	Po (e kontestuar)	Jo	Jo	Po
Rajoni Bask	Jo	Jo	Po	Jo	E barabartë me autonomitë e tjera në organizim jofederal	Jo	Po
Kuebeku	Jo	Jo	Po	Jo	E pazbatueshme	Jo	Po
Irlanda Veriore	Jo	Jo	Po	Jo	E pazbatueshme	Jo	Po
Republika Serbe	Po (si pjesë e B&H-së në përgjithësi)	Jo (spastrim i kundërt)	Po	Ngurrim i politikanëve (e ndaluar si zgjidhje sipas Marrëveshjes së Dejtonit)	Jo. Republika Serbe nuk ka ekzistuar në Federatën Jugosllave.	Po (ish Jugosllavi), por atëbotë nuk ka ekzistuar si entitet	Jo (ish Jugosllavi). Po në B&H sot.
Qiproja Veriore	Jo (vija ndarëse mbrohet nga KB)	Shkelje të të drejtave të njeriut në të kaluarën dhe dëbim.	Pjesërisht	Po (për ndarje dhe aranzhman federativ)	Jo	Jo (mbetet e ndarë)	Jo
Kurdistani	Jo (po, për pjesën në Irak)	Shkelje të të drejtave të njeriut	Pjesërisht	E paqartë	No. Pjesërisht në Irak tani	Jo	Jo
Slovakia (Hungarezët)	Jo	Jo	Po	Jo	Jo	Jo	Jo
Osetia e Jugut	Jo	Jo (spastrim i kundërt)	Jo	Po (e kontestuar)	Jo	Jo	Po
Rumania (Hungarezët)	Jo	Jo	Po	Jo	Jo	Jo	No
Sudan Jugor	Jo	Po	Pjesërisht	Të vendoset me referendum	Jo	Jo	Po (sipas marrëveshje)
Transdnistria	Jo (ushtria ruse e pranishme)	Jo	Jo	Po (e kontestuar)	Jo (nuk ka ekzistuar atëbotë)	Po (nuk ka ekzistuar si entitet atëbotë)	Jo
Palestina	Jo	Po	Po	Po	E pazbatueshme	E pazbatueshme	E pazbatueshme.
Sahara Perëndimore	Jo	Po	No	Po (e kontestuar)	E pazbatueshme	Zbatim i dekolonizimit	Jo

Qeçenia	Jo	Po	Pjesërisht	E paqartë	Jo	Jo	Po
Maqedonia (Shqiptarët)	Jo	Shkelje e të drejtave të njeriut në të kaluarën	Po	Jo	Jo (përfaqësim të barabartë sipas Marrëveshjes Kornizë të Ohrit)	Po (jo si entitet, pasi Maqedonia nuk është shpërbërë)	No
Kosova	Po	Po	Po	Po	Po	Po	Po

Bibliografia

- Badinter, Robert (2007 Mars). Ligjëratë publike, Prishtinë.
- Burns, Nicholas R. Nën-sekretar për çështje politike. *The Outlook for the Independence of Kosovo* [Qëndrimi për pavarësinë e Kosovës]. Statement Before the House Committee on Foreign Affairs Washington, DC April 17, 2007, <http://www.state.gov/p/us/rm/2007/83120.htm> (qasur me 6 maj 2007).
- Federal Republic of Yugoslavia: Humanitarian Law Violations in Kosovo. [Shkeljet e së drejtës humanitare në Kosovë] Human Rights Watch. Oct 1998, Vol. 10, No. 9 (D), <http://www.hrw.org/reports98/kosovo/> (qasur me 6 maj 2007).
- Hasani, Enver. October 1988. "Disa çështje lidhur me bashkëpunimin ndërkombëtar të Krabinës Socialiste Autonome të Kosovës në dritën e ndryshimeve kushtetuese të RSFJ", në "Diskutimet për Amendamentet Kushtetuese në Kushtetutën e RS të Serbisë dhe të KSA të Kosovës, II. Prishtinë: Fakulteti Juridik në Prishtinë. Instituti për Kërkime Juridike dhe Shoqërore. pp. 241-246.
- Hoare, Marko Attila. 12 February 2007. Kosovo: the Balkans' last independent state. [Kosova: shteti i fundit i pavarur në Ballkan] Open Democracy, http://www.opendemocracy.net/conflict-yugoslavia/kosovo_process_4341.jsp
- KIPRED. 2005. Administration and Governance in Kosovo [Administrata dhe qeverisja në Kosovë], <http://www.kipred.net/UserFiles/File/5A%20Web.pdf> (qasur me 6 maj 2007)
- Kosovo Contact Group Statement [Deklaratë e Grupit të Kosovës], 2006, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/declarations/88236.pdf (qasur me 5 maj 2007)
- Kosovo Report [Raporti për Kosovën]. 2000. Independent International Commission on Kosovo. Oxford University Press.
- Kosovo Commission 2001. Why Conditional Independence? [Pse pavarësi të kushtëzuar?] Independent International Commission on Kosovo. Sweden: Global Reporting Books.
- Kullashi, Muhamedin, Besnik Pula. October 2005. Why Independence for Kosovo? [Pse pavarësi për Kosovën] Forum 2015, http://www.ceri-sciencespo.com/archive/mars06/independence_kosovo.pdf (qasur me 4 korrik 2007)
- National Assembly of Kosova. 15 February 2007. Bulletin of the Kosovo Assembly [Buletini i Kuvendit të Kosovës], No. 15, [http://www.assembly-kosova.org/common/docs/publikim/Buletini_Buletini15\[1\].qxd.pdf](http://www.assembly-kosova.org/common/docs/publikim/Buletini_Buletini15[1].qxd.pdf) (qasur me 28 mars 2007)
- Natsis, Ioannis. U.N. in Kosovo: 1999-2005. An Assessment of International Administration [KB-të në Kosovë. Vlerësim i Administratës Ndërkombëtare]. Eliamep, Postgraduate Notes 06.02, <http://www.eliamep.gr/eliamep/files/PNO6.02.pdf>
- NATO Handbook: Human Rights Violations in the Kosovo Area [Doracak i NATO-s: Shkeljet e të drejtave të njeriut në Kosovë]. 2002, <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb050305.htm> (accessed: 6 May, 2007).
- Peci, Lulzim. 2007. Foreign Affairs: Factors, Objectives and Challenges Politika e jashtme e Kosovës: faktorët, objektivat dhe sfidat]. KIPRED & Forum 2015.
- Rupnik, Jacques. Kosovo: Dilemmas of the Protectorate [Kosova: Dilamat e protektoratit]. East European Constitutional Review, Vol. 9 No. ½ (Winter/Spring 2000). http://www.law.nyu.edu/eecr/vol9num_onehalf/special/srjacquesrupnik.html (qasur 5 maj 2007).
- Stojanovic, Dubravka. Kosovo – The Ultimate Myth [Kosova: Miti suprem]. Bosnian Institute, http://www.bosnia.org.uk/news/news_body.cfm?newsid=2266 (qasur me 10 maj 2007)
- The Convention on the Rights and Duties of States (Inter-American) [Konventa mbi të drejtat dhe detyrat e shteteve]. 1933, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/intdip/interam/intam03.htm> (accessed: 6 May 2007)
- Triantaphyllou, Dimitrios (editor). October 2001. *What status for Kosovo?* [Çfarë statusi për Kosovën] Chaillot Paper no. 50. Institute for Security Studies of WEU, <http://www.iss-eu.org/chaillot/chai50e.html#2> (qasur me 5 maj 2007)
- UNSCR1244 (United Nations Security Council Resolution 1244) [Rezoluta nr 1244 e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara]. 1999.

- <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>
- UNMIK 25 July 1999. Regulation 1999/1, on the Authority of the Interim Administration in Kosovo [Rregullorja 1999/1 mbi Autoritetin e Administratës së Përkohshme në Kosovë], http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E1999regs/RE1999_01.htm (qasur me 5 maj 2007)
- Williams, Paul. 2004. Earned Sovereignty: Conflict Over Kosovo's Final Status [Sovraniteti i fituar: konflikti rreth statusit përfundimtar të Kosovës]. Denver Journal of International Law and Policy. Vol. 31:3. pp. 387-430, http://www.law.du.edu/ilj/online_issues_folder/williams.pdf (qasur me 5 maj 2007).
- Williams, Paul. Korrespondencë personale. Maj 2007.